

LXXXIX. — Λύσεις τῶν λόγων τούτων.

Πρὸ δὲ τῆς λύσεως χρή τὴν τάξιν ἐκθέσθαι καὶ πρόοδον τῆς ἀνθρωπίνης γενέσεως καὶ καθόλου τοῦ ζώου. Ἰστέον οὖν, ὅτι τινὲς ἐδόξασαν τὰ ἐν τῷ ἐμβρύῳ φαινόμενα πρὸ τῆς ἐσχάτης αὐτοῦ συμπληρώσεως οὐκ ἔκ τινος ψυχῆς ἢ δυνάμεως ψυχῆς εἶναι ἐνυπαρχούσης αὐτῷ, ἀλλ' ἐκ τῆς ψυχῆς τῆς μητρός. | Εἰ δὲ τοῦτ' ἦν ἀληθές, οὐκ ἂν ἦν τὸ ἐμβρυον ζῶον, παντὸς ζώου ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος ὄντος, καὶ αἱ τῆς ζωῆς δὲ ἐνέργειαι οὐ προΐασιν ἐκ ποιητικῆς ἀρχῆς ἐξωθεν, ἀλλ' ἐκ τῆς ἐνδον δυνάμεως, ᾧ μάλιστα τῶν μὴ ζώντων τὰ ζῶντα δοκεῖ διακρίνεσθαι, ὧν ἴδιον τὸ κινεῖν ἑαυτά. Τὸ δὲ ἐμβρυον πρὸ τῆς συμπληρώσεως καὶ τρέφεται καὶ αἰσθάνεται. Ἄλλοι φασὶν ἐν τῷ σπέρματι ἐξ ἀρχῆς εἶναι ψυχὴν κατ' οὐσίαν τελείαν, ἧς οὐ φαίνονται αἱ ἐνέργειαι διὰ τὴν ἐνδειαν τῶν ὀργάνων. Ἀληθές δὲ οὐδὲ τοῦτο· ἐντελέχεια γὰρ σώματος ἢ ψυχῆ ὀργανικοῦ, πρὸ δὲ τῆς τοῦ σώματος ὀργανώσεως δυνάμει μόνον ἐστὶν ἐν αὐτῷ· ἔπειτα, εἰ τοῦτ' ἦν, συνεπληροῦτ' ἂν ἢ τοῦ ζώου γένεσις ἐν αὐτῷ τῇ τοῦ σπέρματος ἀποτομῇ, καὶ αἱ μετὰ ταῦτα πᾶσαι μεταβολαὶ πρὸς τὴν γένεσιν ἦσαν ἂν ἀσυντελεῖς, πρὸς τὸ εἶναι μόνον συντελοῦσαι ὡς ὑφ' ἐστῶτι ἤδη τῷ οὐσιώδει εἶδει ἐπόμεναι.

Ἔτι, εἴπερ ἂν ἐν πάσῃ ἀκαθαρσίᾳ ἢ οὐχ ἔπεται σύλληψις οὐδὲν ἦττον τὰς ψυχὰς πολλαπλασιάζεσθαι.

Ἄλλοι εἶπον, ὅτι ἢ τοῦ σπέρματος δύναμις, ὅπερ ἐστὶ σῶμα δυνάμει ὀργανικόν, δυνάμει ἐστὶ ψυχὴ κατ' ἀναλογίαν αὐτοῦ· αὕτη δὲ ἢ δύναμις γίνεται πρῶτον ψυχὴ φυσικὴ, ἣτις ἐλάττω ζητεῖ ὄργανα, τοῦ σπέρματος ἀρκούντως ὀργανωμένου πρὸς τὴν φυσικὴν ζωὴν· εἶτα τῶν ὀργάνων τελειωθέντων, προάγεται εἰς τὸ αἰσθητικὴ εἶναι ψυχὴ, περαιτέρω δὲ τοῦ τῶν ὀργάνων εἶδους τελειωθέντος, ἢ αὕτη λογικὴ ψυχὴ γίνεται οὐ τῇ ἐνεργείᾳ τῆς δυνάμεως τοῦ σπέρματος, ἀλλὰ τῇ τοῦ ἐξωθεν ποιούντος ἐπιρροῇ. Ἀληθές δὲ οὐδὲ τοῦτο· ἦν γὰρ ἂν ἢ αὕτη τῷ ἀριθμῷ δύναμις νῦν μὲν φυσικὴ ψυχὴ, νῦν δὲ αἰσθητικὴ, νῦν δὲ λογικὴ, καὶ τὸ οὐσιώδες εἶδος συνεχῶς ἂν μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐτελειοῦτο, καὶ προήγετο ἂν τὸ ἐφεξῆς ἐκ δυνάμεως εἰς ἐνέργειαν.

Ἔτι, ἢ γένεσις ἦν ἂν κινήσις συνεχῆς, ὡσπερ ἀλλοίωσις.

Ἔτι, εἴπερ ἂν τὴν λογικὴν ψυχὴν εἶναι θνητὴν, ἢ τὸ φθαρτὸν εἰς ἀφθαρτον μεταβάλλεσθαι· ἢ γὰρ αἰσθητικὴ φθαρτὴ ἐστὶ ψυχὴ, ἣτις αὕτη γίνεται λογικὴ κατ' αὐτοὺς ἐντὸς φωτός τινος εἰσαχθέντος, ὅπερ ὡς εἶδος ἔχει πρὸς ταύτην.

Δεῖ τοίνυν εἰδέναι, ὅτι ἢ ἐν τῷ σπέρματι εἰδοποιὸς δύναμις, καὶ μάλιστα πρὸς τὰ πρῶτα καὶ ἀρχικά μέρη, | ἐστὶν ἐκ τῆς γεννητικῆς δυνάμεως τῆς ἐν τῷ πατρὶ ψυχῆς, οὗτινος ἔργον ἐστὶν ποιεῖν ὅμοιον ἑαυτῷ

κατ' εἶδος· καὶ αὕτη ἡ εἰδοποιὸς δύναμις ἢ αὐτὴ ἐστὶν ἐν αὐτῷ ἀπ' ἀρχῆς τῆς εἰδοποιήσεως μέχρι τέλους· τὸ δὲ εἶδος τοῦ εἰδοποιηθέντος οὐ τὸ αὐτὸ μένει· πρῶτον μὲν γὰρ ἔχει σπέρματος εἶδος, εἶτα αἵματος, καὶ οὕτω μέχρις ἂν ἔλθοι πρὸς τὴν ἐσχάτην συμπλήρωσιν. Εἰ γὰρ καὶ τῶν ἀπλῶν σωμάτων ἢ γένεσις οὐ πρόβεισι κατὰ τάξιν διὰ τὸ ἕκαστον ἔχειν ἄμεσον εἶδος ἐν τῇ πρώτῃ ὕλῃ, ἀλλ' ἐν τῇ γένεσει τῶν ἄλλων σωμάτων ἀνάγκη γενέσεων εἶναι τάξιν διὰ τὰ πολλὰ εἶδη τὰ μεσιτεύοντα τῷ τε πρώτῳ εἶδει τοῦ στοιχείου καὶ τῷ ἐσχάτῳ εἶδει πρὸς ὃ ἡ γένεσις τάττεται, καὶ διὰ τοῦτο πολλαὶ γενέσεις εἰσὶ καὶ φθοραὶ ἀλλήλαις ἐπόμεναι, καὶ οὐκ ἐστὶν ἄτοπον εἰ τι τῶν μεσιτευόντων γεννᾶται, καὶ παρευθὺς φθίρεται, 10 διότι τὰ μεσιτεύοντα οὐκ ἔχουσι τέλειον εἶδος, ἀλλ' εἰσὶν ὡσπερ ἐν ὁδῷ πρὸς τὸ εἶδος, καὶ διὰ τοῦτο οὐχ ἵνα μένωσι γεννῶνται, ἀλλ' ἵνα διὰ τούτων πρὸς τὸ ἐσχάτον ἀφίκηται τὸ γεννώμενον. Καὶ οὐδὲν θαυμαστὸν εἰ πᾶσα τῆς γενέσεως ἢ μεταβολῆς οὐκ ἐστὶ συνεχῆς, ἀλλ' ἔσονταί πλείους ἐν τῷ μέσῳ γενέσεις· τοῦτο γὰρ κἂν τῇ ἀλλοιώσει καὶ τῇ αὔξει συμβαίνει· 15 μόνη γὰρ ἡ τοπικὴ κίνησις ἐστὶν ἀληθῶς συνεχῆς, ὡς ἐν ὀγδόῳ τῶν φυσικῶν. Ὅσῳ τοίνυν τιμιώτερον εἶδος ἐστὶ καὶ μᾶλλον ἀφεστῶς τοῦ εἶδους τοῦ στοιχείου, τοσοῦτῳ δὲ πλείονων μέσων ἐμβάθμῳ πρὸς τὸ ἐσχάτον ἀφικνεῖται τέλος. Ἐπομένως δὲ τοῖς πλείοσι μέσοις καὶ πλείους γενέσεις εἰσὶν, ἀκολουθῶς δὲ καὶ φθοραί, ὅλον τὸ ἀνθρώπινον εἶδος ἐστὶν καὶ τὸ 20 τοῦ ζῴου· ὅτι δὲ καὶ φθοραί, ἀνάγκη, εἴπερ ἡ ἐνὸς γένεσις ἄλλου ἐστὶ φθορά. Οὕτω τοίνυν ἡ φυτικὴ ψυχὴ, ἥτις ἔνεστι πρῶτον, ὅταν τὸ ἔμβρυον ζῶν φυτοῦ ζῆ, φθίρεται, καὶ διαδέχεται τελειότερα ψυχὴ, ἥτις ἐστὶν ὁμοῦ θρεπτικὴ καὶ αἰσθητικὴ, καὶ τότε τὸ ἔμβρυον ζῆ τὴν τοῦ ζῴου ψυχὴν· ταύτης δὲ φθαρείσης, ἡ λογικὴ ψυχὴ διαδέχεται, ἐξωθεν εἰσκριθεῖσα, 25 εἰ καὶ αἱ προηγησάμεναι ἐκ τῆς δυνάμεως ἦσαν τοῦ σπέρματος.

Τότε, πρὸς τὰ εἰς τοῦναντίον ἐπιχειρήματα λέγομεν· πρὸς μὲν τὸ f. 63^v πρῶτον, ὅτι ἐκ τοῦ τὸ ζῴον συνωνύμως κατηγορεῖσθαι τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν ἀλόγων ζῴων, οὐκ ἀνάγκη τὴν αἰσθητικὴν ψυχὴν τὸν αὐτὸν τῆς αἰτίας τρόπον ἔχειν ἐν ἑκατέροις· κατὰ γὰρ τὸν τοῦ γένους ὄρισμὸν συνε- 30 χόμενα διαφέρουσιν εἶδει, καὶ καθάπερ ἐκεῖνα ὧν εἰσὶν εἶδει διαφέρουσι· τὰ μὲν γὰρ ἄλογα, ὃ δὲ ἀνθρώπος λογικόν· ἢ οὕτω καὶ αὐτὴ ἡ αἰσθητικὴ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶδει διαφέρει τῆς τοῦ ἀλόγου αἰσθητικῆς διὰ τὸ εἶναι καὶ νοεράν ὁμοῦ. Ὅθεν ἡ ἐν τῷ ἀλόγῳ αἰσθητικὴ μόνον οὔσα οὔτε τὸ εἶναι οὔτε τὴν ἐνέργειαν ἔχει ὑπὲρ τὸ σῶμα, καὶ συγγενᾶται αὐτῷ καὶ 35 συμφθίρεται· ἡ δὲ ἐν ἀνθρώπῳ αἰσθητικὴ, ἔχουσα ὑπὲρ τὴν αἰσθητικὴν φύσιν δύναμιν νοεράν, ἐξ ἧς ἀνάγκη καὶ κατὰ τὸ εἶναι καὶ κατὰ τὴν ἐνέργειαν ὑπὲρ τὸ σῶμα ὑπάρχειν, ὡσπερ καὶ αὐτὴ ἡ τῆς ψυχῆς οὐσία,

οὔτε διὰ τῆς τοῦ σώματος γενέσεως γεννᾶται, οὔτε διὰ τῆς φθορᾶς αὐτοῦ φθείρεται. Ἐκ μὲν οὖν τοῦ αἰσθητικοῦ μέρους, ὅθεν ὁ ὀρισμὸς τοῦ γένους λαμβάνεται, οὐκ ἔστι διάφορος γενέσεως τρόπος ἐν ταῖς διαφόροις εἶδει ψυχῶν, ἀλλ' ἐκ τοῦ νοεροῦ μέρους, ὅθεν ἡ διαφορὰ τοῦ εἶδους λαμβάνεται.
 5 Ὅθεν ἡ διαφορὰ τοῦ γένους οὐ δύναται συμπεραίνεσθαι, ἀλλ' ἡ τοῦ εἶδους διαφορὰ μόνη.

Ὅτι δὲ τὸ συλληφθὲν πρότερον ἐστὶ ζῶον, εἶτα ἄνθρωπος, οὐ δείκνυσι τὴν λογικὴν ψυχὴν τῷ σπέρματι συνηρτησθαι· ἡ γὰρ αἰσθητικὴ ψυχὴ, δι' ἣν ζῶον ἦν, οὐ μένει, ἀλλὰ διαδέχεται ταύτην ψυχὴ ὁμοῦ αἰσθητικῆς
 10 οὔσα καὶ νοερά, ἐξ ἧς ἐστὶ ζῶον ὁμοῦ καὶ ἄνθρωπος.

Τὸ δὲ τὸν Θεὸν συνεργεῖν τοῖς μοιχοῖς ἐν τῇ ἐνεργείᾳ τῆς φύσεως οὐδὲν πρὸς τὸν λόγον· οὐ γὰρ ἡ τῶν μοιχῶν φύσις ἐστὶ πονηρά, ἀλλ' ἡ θέλησις· ἡ δὲ ἀπὸ τῆς τοῦ σπέρματος δυνάμεως ἐνεργεῖα τούτων φυσικὴ ἀλλ' οὐχ ἐκουσίᾳ· ὅθεν οὐδὲν ἄτοπον εἰ ταύτῃ τῇ ἐνεργείᾳ ὁ Θεὸς συνεργεῖ
 15 τῷ τὴν ἐσχάτην ἐπιτιθέναί τελειότητα.

Ἄλλ' οὐδ' ἔπεται τὸν αὐτὸν ἄνθρωπον ἑαυτοῦ πρότερον εἶναι· ἡ γὰρ ὕλη τοῦ εἶδους ἐστὶ πρότερον τῷ χρόνῳ, ἐφόσον ἐν δυνάμει πρὸς τὸ εἶδος ἐστίν, ἐνεργείᾳ δὲ γενομένη διὰ τοῦ τελείου εἶδους, ὁμοῦ ἐστίν. Ἄνθρωπος δὲ οὐκ ἔστι τὸ σῶμα μόνον ἢ ἡ ψυχὴ, ἀλλὰ τὸ συναμφοτέρων· ὅθεν τὸ
 f. 64 ἀνθρώπινον σῶμα, μήπω ψυχὴν ἔχον, χρόνῳ μὲν πρότερον | ἐστὶ τῆς ψυχῆς, οὐκ ἔστι δὲ ἀνθρώπινόν πω εἰ μὴ δυνάμει μόνον· ἔταν δὲ ἐνεργείᾳ ἀνθρώπινον ἦ, τελειωθὲν διὰ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, οὔτε πρότερον οὔτε ὕστερόν ἐστι τῆς ψυχῆς, ἀλλ' ὁμοῦ μετ' αὐτῆς.

Ἄλλ' οὐδ' ἐνεργείᾳ ζῶν ἐστὶ τὸ σπέρμα, δυνάμει δὲ μόνον· ὅθεν τότε
 25 οὐδὲ ψυχὴν ἔχει εἰ μὴ δυνάμει· ἐν δὲ τῇ τῆς γενέσεως προόδῳ φυτικὴν ἔχει καὶ αἰσθητικὴν ἐκ τῆς τοῦ σπέρματος δυνάμεως, αἵτινες οὐ μένουσιν, ἀλλ' ἀπόλλυνται, τῆς λογικῆς ἐπιούσης.

Ἄλλ' οὐδ' εἰ ἡ τοῦ σώματος εἰδοποίησις τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς προηγοῖτο, ἔπεται τὴν ψυχὴν γίνεσθαι διὰ τὸ σῶμα· διχῶς γὰρ ἐστὶ τι
 30 δι' ἕτερον, ἓνα μὲν τρόπον, ὡς διὰ τὴν ἐκείνου ἐνεργεῖαν ἢ συντήρησιν, ἢ ὅπερ ἂν ἦ τοιοῦτον, ὥπερ ἔπεται τὸ εἶναι ἐκείνου καὶ τὰ τοιαῦτα ὕστερα εἶναι ἐκείνου δι' ὅ εἰσιν, ὡς τὰ ἱμάτια διὰ τὸν ἄνθρωπον, καὶ τὰ ὄργανα διὰ τὸν τεχνίτην· ἕτερον δὲ τρόπον ἐστὶ τι δι' ἕτερον, ἡγουν διὰ τὸ εἶναι αὐτοῦ, καὶ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον τὸ δι' ἕτερον ὄν πρότερόν ἐστι τῷ
 35 χρόνῳ καὶ τῇ φύσει ὕστερον· καὶ οὕτω τὸ σῶμα ἐστὶ διὰ τὴν ψυχὴν, ὥπερ καὶ πᾶσα ὕλη διὰ τὸ εἶδος. Τοιοῦτον δ' ἂν ἦν, εἰ ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος οὐκ ἦν ἐν κατὰ τὸ εἶναι, ὥπερ φασὶν οἱ τὴν ψυχὴν εἶδος τοῦ σώματος μὴ εἶναι τιθέμενοι.

XC. — Ὅτι μόνῳ τῷ ἀνθρωπίνῳ σώματι ὡς εἶδος ἡ νοερά οὐσία ἐνοῦται.

Περὶ μὲν γὰρ τῶν οὐρανίων σωμάτων Ἀριστοτέλους ἡ δόξα ἐκτέθειται, ὅτι ἔμψυχα αὐτὰ τίθησι, καὶ Ἀύγουστινός ὡσπερ ἐν ἀμφιβόλῳ τοῦτο κατέλιπεν. Ἀλλὰ περὶ τῶν στοιχειωδῶν σωμάτων ἡ ζήτησις ἔστω νῦν. Τοιοῦτῳ τοίνυν σώματι μόνῳ τῷ ἀνθρωπίνῳ ἡ νοερά οὐσία ὡς εἶδος ἐνοῦται. Μειγμένῳ μὲν οὐκ ἂν ἐνώθει ἄλλο· οὐδὲν γὰρ ἐστὶ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος βέλτιον ἡρμοσμένον, ὥστε ἀπαλότῃτι καὶ ἀφῆς ἀρετῆ ἀπάσῃ, αἶ τὴν ἰσότητά τῆς ἀρμονίας δεικνύουσιν, ταῖς τῆς νοερᾶς οὐσίας ἐνεργείαις εὐφυῶς ὑπουργεῖν. Ἀλλ' οὐδὲ ἀπλῶ· ἐν γὰρ τοῖς μέρεσι τῶν ἀπλῶν σωμάτων οὐδεμίαν ζωῆς ἐνέργεια φαίνεται· ἔπειτα ἀδύνατον τὸ τιμιώτατον τῶν εἰδῶν, τὴν νοεράν δηλαδὴ ψυχὴν, τοῖς ἀτιμωτέροις ἐνοῦσθαι σώμασιν· τοιαῦτα δὲ τὰ στοιχεῖα, καὶ μᾶλλον τῇ πρώτῃ ὕλῃ πλησιάζονται, καὶ ὡς ὕλη αὐτὰ τοῖς μικτοῖς ὄντα, καὶ ὡς μᾶλλον ὄντα δυνάμει, ἔλαττον δὲ ἐνεργείᾳ τελείᾳ. f. 64 v

Ἔτι, ἐν τοῖς θνητοῖς ζῶσιν φθίρεται ἡ ζωὴ ταῖς τῶν ποιότητων ὑπερβολαῖς· αἱ δὲ ὑπερβολαὶ τῶν ἐναντίων ποιότητων ἐν τοῖς τῶν στοιχείων σώμασι μάλιστα εἰσίν.

Ἔτι, οὐδεμίαν κίνησιν ἐν τοῖς στοιχείοις φαίνεται, ἥτις ἂν εἴη ἀπὸ ψυχῆς, ὡς ἐν πᾶσι τοῖς ψυχὴν ἔχουσιν ἢ κατὰ δόξαν ἢ κατὰ ἀλήθειαν, ἀλλὰ φυσικαὶ μόνον κινήσεις.

Ἔτι, ἡ τοῦ στοιχειώδους σώματος κίνησις δύναται καὶ ἄλλας ἀρχὰς ἔχειν· περιττὸν τοίνυν διὰ τὰς κινήσεις αὐτῶν ταύτας φύσει τὰς νοερᾶς οὐσίας αὐτοῖς ἐνοῦσθαι. 26

Ἐντεῦθεν ἐλέγχεται ἡ τινῶν Ἑλλήνων δόξα, τιθέντων ἔμψυχα τὰ στοιχεῖα, ὅθεν αὐτοῖς καὶ τὴν θείαν ἀπεδίδουν λατρείαν· ἔτι, καὶ τῶν λεγόντων τοὺς ἀγγέλους καὶ δαίμονας σώματα ἔχειν αὐτοῖς ἠνωμένα φύσει ἐκ τῆς τῶν ἄνω ἢ κάτω στοιχείων φύσεως. 30

XCΙ. — Ὅτι εἰσὶ τινὲς οὐσίαι νοεραὶ χωρισταί.

Εἰ αἱ ψυχαὶ κατὰ συμβεβηκὸς χωρισταὶ εἰσὶ τῶν σωμάτων· φύσει γὰρ τῶν σωμάτων εἰσὶν εἶδη· τοῦ δὲ κατὰ συμβεβηκὸς εἶναι τί δεῖ πρότερον, ὅπερ ἐστὶ καθ' αὐτό, δεῖ τινὰς οὐσίας νοερᾶς εἶναι καθ' αὐτὰς προτέρας τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν, αἷς ἐστὶ κατὰ φύσιν τὸ χωρὶς σωμάτων ὑφίστασθαι. 35

Ἔτι, τὸ ἐκ τοῦ ὀρισμοῦ τοῦ εἶδους μόνον καὶ οὐκ ἐκ τοῦ λόγου τοῦ γένους ὁμοῦ οὐκ ἀνάγκη πᾶσι τοῖς εἶδεσι τοῦ αὐτοῦ γένους ὑπάρχειν, τῇ δὲ νοερᾷ οὐσίᾳ κατὰ τὸ γένος αὐτῆς πρόσσεσι τὸ καθ' ἑαυτὴν εἶναι ὑφίστηκυϊαν, καθ' ἑαυτὴν ἐχούσῃ ἐνεργείαν, ὡς ἐδείχθη· τὸ δὲ καθ' αὐτό 40

ύφεστώς, ἢ τοιοῦτον, οὐ δύναται ἐτέρῳ ἐνοῦσθαι· ἐξ ὀρισμοῦ δὲ οὐσίας τινὸς νοεράς, ἣτις ἐστὶν ἡ ψυχὴ, ὑπάρχει τὸ σῶματι ἡνωσθαι. Ἐλεν ἄρα οὐσίαι νοεραὶ μὴ ἡνωμέναι σώμασιν.

Ἔτι, ὡσπερ τὸ σῶμα τὸ τέλειον διὰ τὴν νοεράν ψυχὴν ἐν τῷ γένει τῶν σωμάτων ἄκρον ἐστίν, οὕτω καὶ τὴν ἡνωμένην σῶματι νοεράν ψυχὴν ἐσχάτην εἶναι δεῖ ἐν τῷ τῶν νοερῶν γένει· ἡ γὰρ ὑψηλοτέρα φύσις τῷ ἑαυτῆς χθαμαλωτέρῳ ἀπτεταί τῆς ταπεινοτέρας φύσεως κατὰ τὸ ἐκείνης ἄκρον.

Ἔτι, εἰ ἐκ δυοῖν τι συγκείμενον εὐρίσκοιτο, θάτερον δὲ ἥττον τέλειον ὅν εὐρίσκεται καθ' ἑαυτὸ, πολλῷ μᾶλλον τὸ τέλειον καὶ ἥττον τοῦ ἐτέρου δέον καθ' αὐτὸ εὐρεθῆσεται· πολλῶν δὲ ὄντων ἐξ οὐσίας νοεράς καὶ σώματος συγκειμένων, ἡγοῦν τῶν ἀνθρώπων, εὐρίσκεται τὸ σῶμα καθ' ἑαυτὸν, ὡς ἐν τοῖς ἀψύχοις σώμασιν. Δεῖ ἄρα πολλῷ μᾶλλον καὶ νοεράς οὐσίας εὐρίσκεσθαι σώμασιν οὐχ ἡνωμένας.

Ἔτι, πρὸ παντὸς ἀτελοῦς ἀνάγκη τί εὐρίσκεσθαι τέλειον ἐν ἐκείνῳ τῷ γένει· ἡ δὲ ψυχὴ, νοερά οὐσία τυγχάνουσα, ἀτελεῖ τρόπον τὸ νοεῖν ἔχει διὰ τῶν φαντασμάτων· δεῖ ἄρα εἶναι τινὰς νοεράς οὐσίας τελείως ἔχούσας τὸ νοεῖν ἐν τῷ τὰ καθ' αὐτὰ νοητὰ νοεῖν, οὐ τὰ διὰ νοῦ γινόμενα νοητά, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ σώμασιν ἡνωμένας, ὧν ἤμισα καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς αἰσθήσεων δέονται πρὸς τὴν γνῶσιν.

Ἐντεῦθεν ἐλέγχεται ἡ Σαδουκαίων πλάνη, λεγόντων πνεῦμα μὴ εἶναι, καὶ ἡ τῶν ἀρχαίων φυσικῶν, λεγόντων πᾶσαν οὐσίαν σωματικὴν εἶναι, καὶ ἡ τοῦ Ὄριγένους εἰπόντος μηδεμίαν οὐσίαν παρὰ τὴν θεῖαν τριάδα ἄνευ σώματος ὑφεστάναι, καὶ τῶν ἄλλων, τῶν τιθέντων τοὺς ἀγαθοὺς καὶ πονηροὺς ἀγγέλους ἔχειν σώματα φύσει ἑαυτοῖς ἡνωμένα.

XCII. — Περὶ τοῦ πλήθους τῶν χωριστῶν οὐσιῶν.

Μᾶλλον γὰρ τι πέφυκε κατὰ τὸ νοητὸν αὐτοῦ εἶναι πολλαπλασιάζεσθαι ἢ κατὰ τὸ ὑλικόν· πολλὰ γὰρ νοοῦμεν τῷ νῷ, ἅτινα ἐν τῇ ὕλῃ εἶναι οὐ δύνανται, ἐξ οὗ συμβαίνει ἐκάστη εὐθεία γραμμῇ πεπερασμένη δύνασθαι γενέσθαι πρόσθεσιν μαθηματικῶς, οὐ φυσικῶς μέντοι· καὶ ἡ πυκνότης δὲ τῶν σωμάτων, καὶ τῶν κινήσεων ἢ ταχύτης, καὶ ἡ διαφορὰ τῶν σχημάτων ἐπ' ἄπειρον αὐξασθαι καταλαμβάνεται κατὰ νοῦν, εἰ καὶ ἐν τῇ φύσει ἀδύνατον οὕτως εἶναι. Αἱ δὲ χωρισταὶ οὐσίαι ἐν νοητῷ εἶναι εἰσὶ κατὰ τὴν αὐτῶν φύσιν· μείζων τοίνυν πληθυσμὸς ἐν αὐτοῖς εἶναι δύναται ἢ ἐν τοῖς φυσικοῖς πράγμασι κατὰ τὴν ἰδιότητα καὶ τὸν λόγον ἑκατέρου τοῦ γένους· ἐν δὲ τοῖς αἰεὶ οὐσίαι οὐδὲν διαφέρει εἶναι καὶ δύνασθαι. Ὑπερβάλλει τοίνυν τὸ πλήθος τῶν χωριστῶν οὐσιῶν τὸ πλήθος τῶν ὑλικῶν σωμάτων.

Λέγεται δὲ καὶ ἐν τῷ Δανιήλ· „Χίλιαι χιλιάδες ἐλειτούργουν αὐτῷ, καὶ μύριαι μυριάδες παρειστήκεισαν αὐτῷ“· καὶ ὁ Διονύσιος φησὶν, ὅτι ὁ τῶν οὐσιῶν ἐκείνων ἀριθμὸς ὑπερβαίνει πᾶν ὕλικόν πληθος. Ἐντεῦθεν ἀποσκορακίζεται ἡ θέσις τῶν λεγόντων τὰς χωριστὰς οὐσίας | κατὰ τὸν f. 65^v ἀριθμὸν τῶν οὐρανίων κινήσεων, ἢ κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν οὐρανίων οὐσιῶν 5 εἶναι, ἧς δόξης ἡγεμών ἐστὶν Ἀριστοτέλης· δείκνυσι γὰρ μὴ εἶναι κίνησιν τινα ἐν τῷ οὐρανῷ ὑφ' ἡμῶν μὴ δυναμένην καταλαμβάνεσθαι· πᾶσαν γὰρ κίνησιν ἐν οὐρανῷ διὰ κίνησιν εἶναι ἀστέρος τινός, ὄντινα εἶναι αἰσθητόν· αἱ γὰρ σφαῖραι τὰ ἀστρα μεταφέρουσιν· ἢ δὲ κινήσεις τοῦ μεταφέροντος διὰ τὴν κίνησιν ἐστὶ τοῦ μεταγομένου. 10

Ἔτι, δείκνυσι μὴ εἶναι τινὰς χωριστὰς οὐσίας, ἀφ' ὧν τινες κινήσεις ἐν τῷ οὐρανῷ προΐασιν· ἐπεὶ γὰρ αἱ οὐρανίαι κινήσεις ὡσπερ εἰς τέλος τάττονται εἰς τὰς χωριστὰς οὐσίας, εἰ ἦσαν ἕτεραι οὐσίαι τινὲς χωρισταὶ παρ' ἃς ἐκεῖνος ἀριθμῆι, ἦσαν ἂν τινες κινήσεις εἰς ταύτας τεταγμέναι ὡσπερ εἰς τέλη· ἄλλως γὰρ ἂν ἦσαν κινήσεις ἀτελεῖς. Ἐκ τούτων συμ- 15 περαίνει μὴ εἶναι πλείους χωριστὰς οὐσίας τῶν καταλειφθεισῶν ἐν τῷ οὐρανῷ κινήσεων. Αὕτη ἡ θέσις καὶ ἡ ἀπόδειξις οὐδὲν ἀνάγκης ἔχουσα διὰ πολλῶν δείκνυται λόγων, οὓς διὰ συντομίαν παρίεμεν, ἀρκούμενοι τοῖς ὑπὲρ τοῦ συμπεράσματος τῆς ἀληθείας συλλελογισμένοις, ᾧ καὶ ἡ θεία Γραφή μαρτυρεῖ. 20

XCIII. — Ὅτι οὐκ εἰσὶ χωρισταὶ οὐσίαι πλείους ἑνὸς εἶδους.

Δέδεικται γὰρ ἀνωτέρω, ὡς αἱ χωρισταὶ οὐσίαι εἶδη τινὰ εἰσὶν ὑφεστῶτα· εἶδος δὲ τοῦ πράγματος ἐστίν, ὅπερ ὁ ὀρισμὸς σημαίνει, ὃς ἐστὶ 25 σημεῖον ὑπάρξεως· ὅθεν αἱ ὑφισταχῦται ὑπάρξεις εἶδη εἰσὶν ὑφεστῶτα. Πλείους ἄρα χωριστὰς οὐσίας ἀδύνατον εἶναι, εἰ μὴ καὶ πλείω εἶδη εἰσὶν.

Ἔτι, τὰ εἶδει μὲν ὄντα τὰ αὐτά, διάφορα δὲ ἀριθμῷ, ἔχουσιν ὕλην· αἱ δὲ χωρισταὶ οὐσίαι οὐκ ἔχουσιν ὕλην, οὔτε ἢ ἐστὶ μέρος αὐτῶν, οὔτε ἢ ἐνοῦνται ὡς εἶδη· οὐκ ἄρα ἀριθμῷ διαφέρουσι μόνον, ἀλλὰ καὶ εἶδει. 30

Ἔτι, ἐν τοῖς φθαρτοῖς πλείω εἰσὶν ἑνὸς εἶδους ἄτομα, ἵνα ἢ τοῦ εἶδους τηροῖτο φύσις αἰεὶ, ὅπερ ἐν ἐνὶ ἀτόμῳ ἀδύνατον· τῆς δὲ χωριστῆς οὐσίας ἢ φύσις ἐν ἐνὶ ἀτόμῳ δύναται συντηρεῖσθαι· ἀφθαρτοὶ γὰρ εἰσιν.

Ἔτι, ἐν ἐκάστῳ, ὅπερ ἐστὶ τοῦ εἶδους, τιμιώτερόν ἐστιν ἐκείνου ὅπερ ἀρχὴ ἐστὶν ἀτομότητος, παρὰ τὸν ὀρισμὸν ὃν τοῦ εἶδους· οὐκοῦν ὁ τῶν 35 εἰδῶν πολλαπλασιασμὸς πλέον προστίθῃσι τῷ παντὶ τιμιότητος ἢ ὁ πολλαπλασιασμὸς τῶν ὑφ' ἐν εἶδος ἀτόμων· ἢ δὲ τοῦ παντός τελειότης | μάλιστα f. 66 ἐν ταῖς χωρισταῖς οὐσίαις συνίσταται.

1 Dan. 7, 10

2 Cael. Hier. c. 13

Ἔτι, αἱ χωρισταὶ οὐσίαι τελειότεραί εἰσι τῶν οὐρανίων σωμάτων· ἀλλ' ἐκεῖνα ἕκαστον ἐν ἄτομον ἐνός εἶδους ἐστίν, ὅτι τε ἕκαστον συνέστηκεν ἐκ τῆς ὅλης ὕλης τοῦ εἶδους αὐτοῦ, ὅτι τε ἕκαστον τέλειόν ἐστι τῇ δυνάμει τοῦ εἶδους πρὸς τὸ πληροῦν ἐν παντί τὴν τοῦ εἶδους χρείαν, ὡς ἐπὶ τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης φανερόν. Πολλῶ μᾶλλον τοίνυν ἐν ταῖς χωρισταῖς οὐσίαις ἐν μόνον ἄτομον ὑφ' ἑν εἶδος εὐρεθήσεται.

XCIV. — Ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ καὶ ἡ χωριστὴ οὐσία οὐκ ἐστὶ τοῦ αὐτοῦ εἶδους.

10 Μείζων γάρ ἐστι διαφορά τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς πρὸς τὰς χωριστὰς οὐσίας ἢ μιᾶς χωριστῆς οὐσίας πρὸς ἄλλην· ἀλλ' ἐκεῖναι εἶδει διαφέρουσιν ἀλλήλων· πολλῶ μᾶλλον ἄρα ἡ χωριστὴ οὐσία, τῆς ψυχῆς.

Ἔτι, ὧν τοῦ εἶναι διάφορος ὁ ὀρισμός, τούτων εἶδος οὐ τὸ αὐτό· τὸ δὲ εἶναι τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς καὶ τῆς χωριστῆς οὐσίας οὐκ ἐστὶ τοῦ
15 αὐτοῦ ὀρισμοῦ· ἐν γὰρ τῷ εἶναι τῆς χωριστῆς οὐσίας οὐ δύναται κοινωνεῖν τὸ σῶμα ὥσπερ ἐν τῷ εἶναι τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, ἢ κατὰ τὸ εἶναι ἐνοῦται τῷ σώματι ὡς εἶδος ὕλη· διὸ καὶ ἐν τῷ ὀρισμῷ αὐτῆς κεῖται τὸ σῶμα.

Ἔτι, ἡ μὲν χωριστὴ οὐσία καθ' ἑαυτὴν εἶδος ἔχει· ἡ δὲ ψυχὴ μέρος
20 ἐστὶ τοῦ ἀνθρωπίνου εἶδους.

Ἔτι, τὰ διαφόρους ἔχοντα ἐνεργείας καὶ εἶδει διαφέρουσιν· ἡ γὰρ ἐνέργεια τὴν δυνάμιν δείκνυσιν, ἡ δὲ δύναμις τὴν οὐσίαν καὶ τὸ εἶδος. Ἀλλὰ τοῦ νοεῖν, ὃ ἐστὶν ἐνέργεια πάσης νοεῶς οὐσίας, διάφορος ὁ τρόπος ἐν ἑκατέραις· ἡ μὲν γὰρ ψυχὴ τῷ ἐκ τῶν φαντασμάτων δέχεσθαι νοεῖ·
25 ἡ δὲ χωριστὴ οὐσία οὐδὲ ὄργανα ἔχει, ἐν οἷς τὰ φαντάσματα. Οὐκ ἄρα ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ καὶ ἡ χωριστὴ τῶν αὐτῶν εἶδει εἰσὶν.

XCV. — Πῶς ἂν τὸ γένος καὶ τὸ εἶδος ἐν ταῖς χωρισταῖς οὐσίαις λαμβάνοιτο.

30 Ὡσπερ ἐν τοῖς ἐξ ὕλης συγκειμένοις καὶ εἶδους τὸ μὲν γένος ἐκ τοῦ ὕλικου λαμβάνεται, ἡ δὲ εἶδοποιὸς διαφορά ἐκ τοῦ εἰδικοῦ, καὶ διὰ τοῦτο ἐκ τῆς διαφορᾶς καὶ τοῦ γένους γίνεται ἐν, ὥσπερ ἐξ ὕλης καὶ εἶδους, οὕτως ἐν ταῖς ἀπλαῖς οὐσίαις ἐκ τοῦ τῆς φύσεως ὀρισμοῦ ὁ λόγος τοῦ γένους ληφθήσεται· καθόσον δὲ οὗτος ὁ λόγος ἐστὶν ἐν τοιούτῳ τοῦ ὄντος
35 βαθμῷ, ἢ εἶδοποιὸς αὐτοῦ ληφθήσεται διαφορά. Εἰ δέ τις εἴη φύσις οὐχ
f. 66 ὀριζομένη πως, ἀλλ' ἀπειρος, ὡς ἡ θεία ἐδείχθη, οὔτε γένος οὔτε εἶδος ἐστὶν αὐτῆς λαβεῖν, ὡς εἴρηται πρότερον.

XCVI. — Ὅτι αἱ χωρισταὶ οὐσίαι οὐ λαμβάνουσι τὴν γνῶσιν ἐκ τῶν αἰσθητῶν.

Οὐ γὰρ ἔχουσι σώματα φύσει ἠνωμένα, οὔτε ἀκολουθῶς γνῶσιν αἰσθητικὴν.

Ἔτι, τὸ ἀντικείμενον αὐτῶν τῆς νοήσεως, ὡς ὑψηλοτέραις φύσεσι προσήκει, τὸ ἐνεργεῖα νοητὸν ἐστίν, οὐ τὸ φάντασμα τὸ ἐκ τῶν αἰσθητῶν, ὡς ἐπὶ τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν· ἔθεν οὐδὲ ὁ δυνάμει καὶ ἐνεργεῖα νοῦς ἐστίν ἐν ταῖς χωρισταῖς οὐσίαις εἰ μὴ ὁμωνύμως, καὶ οὔτε χρόνος μίγνυται οὔτε τόπου δεῖ τῆ νοεῖα τῶν χωριστῶν οὐσιῶν ἐνεργεῖα.

10

XCVII.

Ὅτι γὰρ τῶν χωριστῶν οὐσιῶν ὁ νοῦς αἰεὶ ἐνεργεῖα νοεῖ, δηλον ἐντεῦθεν· αἱ γὰρ χωρισταὶ οὐσίαι οὐδεμίαν ἄλλην ἐνέργειαν ἔχουσι ζωῆς πλήν τοῦ νοεῖν, ὥστε κατ' αὐτὴν αἰεὶ ἐνεργοῦσαι ζῶσιν.

Ἔτι, ὁ ποτὲ μὲν ἐνεργεῖ, ποτὲ δὲ οὐκ ἐνεργεῖ, ἢ καθ' αὐτὸ κινεῖται, ἢ κατὰ συμβεβηκός· ἀλλ' αἱ χωρισταὶ οὐσίαι καθ' αὐτὰς οὐ κινεοῦνται· οὐ γὰρ εἰσὶ σώματα· οὐδὲ κατὰ συμβεβηκός· οὐ γὰρ ἠγνῶνται σώμασιν· ἢ ἰδίᾳ ἄρα αὐτῶν ἐνέργεια, ἣτις ἐστὶ τὸ νοεῖν, συνεχῆς ἐνεστίν αὐταῖς καὶ οὐ διαλείπουσα.

Ἔτι, τὸ ποτὲ μὲν δυνάμει, ποτὲ δὲ ἐνεργεῖα μετρεῖται χρόνῳ· ὁ δὲ νοῦς τῆς χωριστῆς οὐσίας ὑπὲρ χρόνον ἐστίν, ὥσπερ καὶ ὑπὲρ τόπον διὰ τὸ καὶ τὰ ἐνεργεῖα νοητὰ ἄνευ τόπου τε εἶναι καὶ χρόνου τοῦ τῆ τοπικῆς κινήσει ἐπομένου.

XCVIII. — Πῶς μία χωριστὴ οὐσία τὴν ἑτέραν νοεῖ. 25

Εἰ δὲ αἱ χωρισταὶ οὐσίαι νοοῦσιν, ὡς δέδεικται, τὰ καθ' αὐτὰ νοητὰ, καθ' αὐτὰ δὲ νοητὰ αἱ χωρισταὶ οὐσίαι εἰσίν· ὁ γὰρ τῆς ὕλης χωρισμὸς ποιεῖ καθ' αὐτό τι εἶναι νοητὸν· ἔπεται τὸ τὰς νοητὰς οὐσίας ὥσπερ ἰδία ἀντικείμενα τὰς χωριστὰς οὐσίας νοεῖν· ἐκάστη ἄρα καὶ ἑαυτὴν εἴσεται καὶ τὰς ἄλλας. Ἐαυτὴν μὲν οὖν ἐκάστη ἑτέρως γινώσκει ἢ ὁ δυνάμει νοῦς ἑαυτόν· ὁ μὲν γὰρ γινώσκει ἑαυτὸν διὰ τοῦ νοητοῦ εἶδους, ᾧ γίνεται ἐνεργεῖα κατὰ τὸ νοητὸν εἶναι, ὥσπερ ἡ πρώτη ὕλη ἐν τῷ ἐνεργεῖα εἶναι τῷ αἰσθητῷ εἶδει γίνεται· αἱ δὲ χωρισταὶ οὐσίαι, ἐνεργεῖα ὑφ' ἑστώσαι, ἐν τῷ νοητῷ εἶναι κατὰ τὴν αὐτῶν φύσιν εἰσίν· ἔθεν ἐκάστη ἑαυτὴν διὰ τῆς ἑαυτῆς οὐσίας εἴσεται καὶ οὐ διὰ τινος εἶδους ἑτέρου πράγματος· ἢ μία δὲ αὐτῶν τὴν ἑτέραν γινώσκει οὐ κατὰ τὸν ἴδιον λόγον τοῦ εἶδους, ἀλλὰ μόνον κατὰ τὸν κοινὸν τοῦ γένους ὀρισμόν· ἢ μὲν γὰρ γνῶσις, ὁμοιότης ἐν τῷ γινώσκοντι τοῦ γνωστοῦ· αἱ δὲ τῆ φύσει τοῦ γένους, οὐ τοῦ εἶδους, ὡς εἴρηται, τὴν ὁμοιότητα ἔχουσιν. Εἰ δὲ τινες λέγουσιν ἐκάστην τῶν χωριστῶν οὐσιῶν αἰτίαν εἶναι ἑτέρας ποιητικὴν, καὶ οὕτω

διὰ τῆς ὁμοιότητος τοῦ ἀποτελέσματος πρὸς τὴν αἰτίαν ὑπ' ἀλλήλων γινώσκουσθαι, τὰς μὲν παρακτικὰς ὑψηλότερον, τὰς δὲ αἰτιατὰς ταπεινότερον τρόπον, ἀλλ' οὐ δοκεῖ δύνατον εἶναι· αἱ μὲν γὰρ οὐ δύνανται παράγεσθαι εἰς τὸ εἶναι εἰ μὴ διὰ δημιουργίας, ὡς δέδεικται· τὸ δὲ δημιουργεῖν, μόνου τοῦ Θεοῦ· οὕτω γὰρ ἐκάστη τῶν οὐσιῶν ἐκείνων τὸν Θεὸν γινώσκει φυσικῇ γνώσει κατὰ τὸν τρόπον τῆς ἑαυτῆς οὐσίας, δι' ἧς ὁμοία ἐστὶ τῷ Θεῷ ὡς αἰτίῳ, καὶ ὁ Θεὸς γινώσκει αὐτὰς ὡς ἰδία τούτων αἰτία, πασῶν ἐν ἑαυτῷ τὴν ὁμοιότητα ἔχων. Ἀλλ' οὐχὶ ὡς ἐκάστη οὐσα τὴν ἑτέραν γινώσκειν δυνήσεται, ἀλλὰ διὰ τῶν νοητῶν εἰδῶν, ὧν ἐκάστη πεπληρωμένη ἐστίν· ἐκάστη γὰρ διὰ τῆς ἑαυτῆς μὲν φύσεως τελείᾳ γνώσει τὸ ἑαυτῆς εἶδος μόνον γινώσκει, διὰ δὲ τῶν νοητῶν ὁμοιοτήτων τὴν τοῦ ὄντος φύσιν γινώσκει· ὅσα ὑψηλότερα ἐστί, τοσοῦτ' ἤττον πεπληθυσμέναις καὶ μᾶλλον καθόλου ὁμοιότησι ἐπιγινώσκουσα, ὡς ἂν ἐγγύτερον τῶν ἄλλων οὐσα τῷ Θεῷ, ὅς καθ' ἐν τὴν ἰδίαν οὐσίαν ἅπαντα γινώσκει, οὐ τοῦναντίον ἐστὶν ἐν ταῖς χθαμαλωτέραις καθ' ὁμοιότητα τοῦ χειρόνος νοῦ τοῦ ἀνθρωπίνου, ὅς ἐν τοῖς διαφόροις γνωστοῖς διαφόρους ὁμοιότητας ἐπιζητεῖ, καὶ ἤττον καθόλου, καὶ τοσοῦτ' μᾶλλον ὅσον ἂν εἴη ἐν τοῖς ἀνθρωπίνοις νοῖς ἀτελέστερος. Οὕτω τοίνυν ἡ χωριστὴ οὐσία οὐ κατὰ τὴν ἑαυτῆς οὐσίαν νοεῖται ὑπ' ἄλλης, ἀλλὰ δι' ὁμοιότητος αὐτῆς ἐν αὐτῇ. Εἰ δὲ τὸ νοεῖν γίνεται πως καὶ δι' ἀφῆς τοῦ νοῦ πρὸς τὸ νοητόν, κατὰ Πλάτωνα, δυνατόν οὕτως ταύτην τὴν οὐσίαν γινώσκειν ἐκείνην κατὰ τὴν ἐκείνης οὐσίαν ἀπτομένην αὐτῆς νοητῶς, ὅταν ἡ μὲν ὑψηλότερα τὴν ταπεινότεραν νοῆ, ὥσπερ αὐτὴν τῇ ἑαυτῆς δυνάμει συμπεραίνουσά τε καὶ περιέχουσα, ἢ δὲ ταπεινότερα τὴν ὑψηλότεραν, ὥσπερ αὐτὴν δεχομένη ὡς ἑαυτῆς τελειότητα· ὅθεν καὶ Διονύσιος φησὶν, ὅτι αἱ ὑψηλότεραι νοεραὶ οὐσίαι ὥσπερ τροφὴ τῶν ταπεινοτέρων εἰσίν.

XCIX. — Ὅτι αἱ χωρισταὶ οὐσίαι, γινώσκουσι τὰ φυσικὰ ἢ τὰ ὑλικά.

Διὰ γὰρ τῶν εἰρημένων νοητῶν εἰδῶν οὐ μόνον τὰς ἄλλας χωριστὰς οὐσίας γινώσκει ἐκάστη τῶν χωριστῶν οὐσιῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν σωματικῶν πραγμάτων τὰ εἶδη. Ἐπεὶ γὰρ τέλειός ἐστιν αὐτῶν ὁ νοῦς φυσικῇ τελειότητι ὡς ὅλος ἐνεργεῖα ὑπάρχων, ἀνάγκη τὸ ἀντικείμενον αὐτῷ ἦτοί τὸ νοητόν εἶναι καθόλου περιέχειν· ὑπὸ δὲ τὸ νοητόν ὄν καὶ τὰ τῶν σωματικῶν εἶδη περιέχονται, καὶ ἡ τάξις αὐτῶν ὥστε πάντα ταῦτα ἢ χωριστὴ οὐσία γινώσκει. Ἐπεὶ δὲ δοκεῖ τισιν ἄτοπον εἶναι διὰ τό, τὸ ἐνεργεῖα νοητόν εἶναι τελείωσιν τοῦ ἐνεργεῖα νοῦ, τὸ δὲ ὑλικὸν μὴ δεῖν εἶναι τελειωτικὸν τῆς χωριστῆς οὐσίας διὰ τοῦ εἶδους αὐτοῦ, εἰδέναι δεῖ, ὅτι

8 ὡς: peut-être καὶ A

τὸ νοητὸν, κατὰ τὴν ἐν τῷ νῷ ὁμοιότητα, τελείωσις ἐστὶ τοῦ νοῦ· οὐ γὰρ ὁ ἔξω τῆς ψυχῆς λίθος τελειοῖ τὸν δυνάμει νοῦν ἐν ἡμῖν. Ἡ τοίνυν τοῦ ὑλικοῦ πράγματος ὁμοιότης, ἐν τῷ νῷ τῆς χωριστῆς οὐσα οὐσίας ἀϋλως κατὰ τὸν τρόπον αὐτῆς τῆς ἐν ἧ ἐστίν, ἀλλ' οὐ κατὰ τὸν ἑαυτῆς, δηλονότι τῆς ὑλικῆς, οὐδὲν ἄτοπον εἰ τελείωσις λέγοιτο τοῦ νοῦ τῆς χωριστῆς οὐσίας ὡς ἴδιον εἶδος αὐτῆς.

C. — Ὅτι αἱ χωρισταὶ οὐσῖαι γινώσκουσι τὰ μερικὰ.

Ἡ γὰρ ἐν τῷ νῷ τῆς χωριστῆς οὐσίας ὁμοιότης, καθολικῆς οὐσα δυνάμειως καὶ ἀϋλος, δύναται ἄγειν εἰς τὴν γνῶσιν τῶν ἀρχῶν τοῦ εἶδους καὶ τοῦ ἀτόμου οὕτως ὥστε δι' αὐτῆς τὴν χωριστὴν οὐσίαν οὐ μόνον τὴν τοῦ εἶδους ἢ γένους φύσιν, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἀτόμου δύνασθαι γινώσκειν τῷ ἑαυτῆς νῷ, καὶ οὐχ ἔπεται τό, τὸ εἶδος δι' οὗ γινώσκει ὑλικὸν εἶναι, ἢ ἄπειρα εἶναι κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀτόμων· τὸ δὲ ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ νῷ εἶδος καὶ ἡ ὁμοιότης ὄρισταί τῇ δυνάμει, ὥστε δι' ἐνὸς ἐν γινώσκεισθαι· ἢ γὰρ τοῦ γένους ὁμοιότης εἰς τὴν τοῦ γένους καὶ τῆς διαφορᾶς γνῶσιν ἄγειν οὐ δύναται, ὥστε δι' αὐτῆς τὸ εἶδος οὐ γινώσκεισθαι οὕτως, οὐδὲ ἢ τῆς φύσεως τοῦ εἶδους ὁμοιότης εἰς τὴν γνῶσιν ἄγειν δύναται τῶν ἀτόμων ἀρχῶν καὶ ὑλικῶν, ὡς ἂν δι' αὐτῶν τὸ ἄτομον ἐν τῇ ἰδίᾳ γινώσκοιτο ἐνικότητι.

Ἔτι, τὰ νοητὰ τῶν πραγμάτων εἶδη πρὸς μὲν τὸν ἀνθρώπινον νοῦν τῇ ὁδῷ τῆς ἀναλύσεως παραγίνονται κατὰ ἀφαίρεσιν τῆς ὕλης καὶ τῶν ἀτομιζουσῶν ἀρχῶν ὅθεν δι' αὐτῶν οὐχ οἶόν τε ἡμῖν ἐγνώσθαι τὰ μερικὰ· πρὸς δὲ τὸν τῆς χωριστῆς οὐσίας νοῦν παραγίνονται ὡσπερ τῇ ὁδῷ τῆς συνθέσεως· ἔχει γὰρ τὰ νοητὰ εἶδη ἐκ τῆς ἀφομοιώσεως αὐτῆς πρὸς τὸ πρῶτον καὶ νοητὸν εἶδος τοῦ θείου νοῦ, ὅπερ οὐκ ἐστὶ κατὰ ἀφαίρεσιν ἀπὸ τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ τῶν πραγμάτων ποιητικόν. Ἔστι δὲ οὐ μόνον τοῦ εἶδους ποιητικόν, ἀλλὰ καὶ τῆς ὕλης, ἥτις ἐστὶ τῶν ἀτόμων ἀρχή. Τὰ εἶδη ἄρα τοῦ νοῦ τῆς κεχωρισμένης οὐσίας εἰς ὄλον ἀφορῶσι τὸ πρᾶγμα, οὐ τὰς τοῦ εἶδους μόνον ἀρχάς, ἀλλὰ καὶ τὰς ἀρχὰς τῶν ἀτόμων. Οὐκ ἄρα τὴν τῶν μερικῶν γνῶσιν προσήκει τῶν χωριστῶν οὐσιῶν ἀφαιρεῖν, εἰ καὶ ὁ ἡμέτερος νοῦς τὰ μερικὰ γινώσκειν οὐ δύναται.

CI. — Πότερον αἱ χωρισταὶ οὐσῖαι ὁμοῦ πλείω δύνανται γινώσκειν.

Ἰστέον ὅτι οὐ πᾶν ἐστὶν ἐνεργεῖα νοητὸν, οὔτινος τὸ νοητὸν εἶδος ἐνεργεῖα ἐστὶν ἐν τῷ νῷ. Ἐπεὶ γὰρ ἡ τοῦ νοῦ οὐσία καὶ θελητικὴ ἐστὶ, καὶ διὰ τοῦτό ἐστι καὶ κυρία τῶν ἑαυτῆς πράξεων, ἐν τῇ δυνάμει ταύτης ἐστὶ, μετὰ τὸ ἔχειν τὸ νοητὸν εἶδος, ἢ χρῆσθαι αὐτῇ πρὸς τὸ νοεῖν ἐνεργεῖα, ἢ εἰ πλείω ἔχει, χρῆσθαι τούτων ἐνί· ὅθεν κάκεινα ὧν ἐπιστήμη

ἔχομεν, οὐ πάντα ἐνεργεία θεωροῦμεν. Ἡ νοερά ἄρα οὐσία διὰ πλειόνων εἰδῶν γινώσκουσα, χρήται ἐνί, ὃ θέλει, καὶ διὰ τούτου ὁμοῦ ἐνεργεία πάντα γινώσκει, ἃ δι' ἐκείνου τοῦ εἶδους γινώσκει· πάντα γὰρ ἐστὶν ὡσπερ ἐν νοητόν, καθόσον εἰσι γνωστά δι' ἐνός, ὡσπερ καὶ ὁ ἡμέτερος νοῦς ὁμοῦ γινώσκει πολλὰ πρὸς ἀλληλα συντεθειμένα ἢ ἀναγόμενα ὡσπερ ἐν·τι· ἃ δὲ διαφόροις εἶδεσι γινώσκει, οὐχ ὁμοῦ γινώσκει. Ἔστιν ἄρα ἐν τῷ νῷ τῆς χωριστῆς οὐσίας τάξις τις τῶν νοήσεων, οὐ μέντοι κίνησις, ἰδίως εἰπεῖν· οὐ γὰρ διαδέχεται τὴν δύναμιν ἢ ἐνέργεια, ἀλλ' ἐνέργεια ἐνέργειαν. Ὁ δὲ θεῖος νοῦς, ἐνί τῇ οὐσίᾳ πάντα γινώσκων, ἥτις ἐστὶν ἢ ἐνέργεια αὐτοῦ, ὁμοῦ πάντα νοεῖ ἄνευ μεταβάσεως, καὶ τὸ νοεῖν αὐτοῦ ὅλον ἐστὶν ὁμοῦ, τέλειον, διαμένον εἰς αἰῶνας αἰώνων, ἀμήν: —

LIVRE TROISIEME.

Dieu fin dernière et providence.

f. 68 v

BIBLION TRITON.

I. — Προοίμιον.

20 „Θεὸς μέγας κύριος καὶ βασιλεὺς μέγας ἐπὶ πάντας τοὺς θεοὺς“, καὶ τὰ ἐξῆς. Ὁ ψαλμωδὸς τῷ τοῦ θείου πνεύματος πεπληρωσθαι κατανοῶν τὸ τὸν Θεὸν μίαν εἶναι τῶν ὄλων ἀρχὴν οὐ φύσεως ἀνάγκη, ἀλλ' αὐτεξουσίῳ θελήματι πάντα παραγαγοῦσαν, καὶ οὐ μόνον ποιητὴν, ἀλλὰ καὶ ἄρχοντα καὶ διοικητὴν εἶναι, διαφόρως ἐν ταῖς διαφόροις κατὰ τὴν τῶν 25 φύσεων διαφορὰν τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς θείας διοικήσεως φαινομένων, ταῦτα κατανοήσας, πρῶτον μὲν τὴν τοῦ πρώτου ἄρχοντος τελειότητα ἡμῖν ὑπογράφει, τῆς μὲν φύσεως ἐν τῷ λέγειν Θεός, τῆς δὲ δυνάμεως, ἐν τῷ λέγειν μέγας κύριος, τῆς δὲ ἀρχῆς, δι' ὧν λέγει βασιλεὺς μέγας ἐπὶ πάντας τοὺς θεοὺς, ὡς παντὸς ἄρχοντος τῇ θείᾳ ὑποτεταγμένου 30 ἐξουσία. Καὶ λέγων μὲν ὅτι „οὐκ ἀπώσεται Κύριος τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ“, τὴν πρὸς τὰ νοητὰ ἀρχὴν ὑπογράφει· τὴν δὲ πρὸς τὰ φθαρτά, λέγων ὅτι „ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ ἐστὶ πάντα τὰ πέρατα τῆς γῆς“· τῆς δὲ ὑψηλότητος καὶ βεβαιότητος ἐν τῇ τάξει τῆς θείας διοικήσεως τῶν οὐρανόων σωμάτων ἀπτεται τῷ εἰπεῖν· „καὶ τὰ ὕψη τῶν ὀρέων, αὐτοῦ εἰσίν“· 35 εἰπὼν δὲ ὅτι αὐτοῦ ἐστὶν ἢ θάλασσα καὶ τὰ ἐξῆς, ἀποδίδωσι τὸν λόγον τῆς τοιαύτης καθόλου ἀρχῆς, ὅτι ἀνάγκη καὶ διοικεῖσθαι ὑπὸ Θεοῦ τὰ ὑπ' αὐτοῦ παρηγημένα.

Ἐπεὶ τοίνυν ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ περὶ τῆς τελειότητος τῆς θείας